

Robert Luis Stivenzon **Dinamiter**

Preveo

MILAN MILETIĆ

BUKOFAL

Prolog cigar-divanu

U gradu u kojem sve vrvi od susreta, tom Bagdadu zapada, i da budemo određenji, na širokom severnom pločniku Lester Skvera, dva mladića od dvadeset pet ili dvadeset šest godina, sreli su se posle mnogo godina. Prvi, koji je bio veoma otmen u obraćanju i odeven po najboljoj modi, oklevao je da prepozna svog suvonjavog i otrcanog druga.

„Šta!“ uzviknu on, „Pol Somerset!“

„Ja sam zaista Pol Somerset“, uzvрати ovaj drugi, „to jest ono što je ostalo od njega posle sasvim zasluženog iskustva sa siromaštvom i zakonom. Ali kod tebe, Čalonere, ne primećujem nikakvu promenu; i vreme, bez preterivanja bi moglo da se kaže, nije urezalo nijednu boru na tvoje vedro čelo.“

„Nije zlato“, uzvрати Čalonere, „sve što sija. Ali ovde smo na lošem mestu da bismo se ispovedali, a uz to ometamo prolaz ovim damama. Hajde da, ako ti je po volji, pronađemo nekakav povučeniji kutak.“

„Ako mi dopustiš da ti budem vodič“, uzvрати Somerset, „ponudiću ti najbolje cigare u Londonu.“

I uhvativši pod ruku svog druga, on ga ćutke i brzim hodom dovede pred vrata neupadljivog dućana u Rupert Stritu, u Sohou. Ulaz je bio ukrašen jednim od onih

divovskih Gorštaka u drvetu, koji gotovo da su se izdigli do položaja antike; a preko stakla, zaklanjajući uobičajen prizor lula, duvana i cigara, stajao je pozlaćen natpis: „Bohemijski cigar-divan T. Godala.“ Unutrašnjost dućana bila je nevelika, ali prijatna i kitnjasta; prodavac staložen, nasmejan i otmen; a dva mladića, pošto su obojica povukla po dim probrane *regalijske*, ubrzo zauzeše svoja mesta na sofi od pliša mišje boje i nastaviše da izmenjuju priče.

„U ovom trenutku“, reče Somerset, „ja sam advokat; ali providenje i pravo zastupnici nisu mi dosad ukazali priliku da zablistam. Večeri provodim s probranim društvom kod *Češirskog sira*; poslepodneva, kao što gospodin Godal može da posvedoči, po pravilu provodim u ovom divanu; a što se tiče mojih jutara, preduzeo sam mere opreza da ih skratim ne ustajući pre dvanaest. Ovom brzinom, moja nevelika očevina otišla je veoma brzo i, ponosan sam što to mogu da kažem, pričinivši mi veliko zadovoljstvo. Od tog vremena, izvestan gospodin, koga zaista ne preporučuje ništa drugo osim činjenice da mi je ujak s majčine strane, snabdeva me sitnom svotom od deset šilinga nedeljno; i ako me još jednom spazim kako obilazim ulične svetiljke u svom omiljenom kraju, iz prve ćeš pogoditi da sam se obogatio.“

„Tako nešto ne bih ni pomislio“, uzvratila Čaloner. „Ali nema sumnje da sam te sreo dok si odlazio kod svog krojača.“

„To je poseta koju nastojim da odložim“, uzvratila Somerset kroz osmeh. „Moj imetak ima određene granice. Sastoji se, ili bolje rečeno, od jutros se sastoji od sto funti.“

„Zaista neobično“, reče Čaloner; „da, podudarnost je krajnje neobična. Ja sam takođe dospeo do ivice.“

„Ti!“ uzviknu Somerset. „A, ipak ni Solomon, u svoj svojoj slavi...“

„Takve su činjenice. Dragi moj dečake, brojim poslednju paru“, reče Čaloner. „Osim odeće, u kojoj me vidiš, jedva da u ormanu imam pristojne pantalone; a kad bih znao kako, ovog trenutka pokrenuo bih nekakav posao ili trgovinu. Sa sto funti kapitala, čovek može da uspe.“

„Možda“, uzvratil Somerset; „ali šta da radim sa svojih sto funti prevazilazi moja razmišljanja. Gospodine Godale“, nastavi on, obraćajući se prodavcu, „vi ste čovek koji poznaje svet: šta mlad čovek pristojnog obrazovanja može da učini sa sto funti?“

„Zavisi“, uzvratil prodavac, sklanjajući svoju indijsku cigaru. „Moć novca je stvar vere u pogledu čega se izjašnjavam kao skeptik. Sa sto funti teško da ćete pregurati godinu dana; s nešto više poteškoća, mogli biste da ih potrošite za noć; a na Berzi biste mogli da ih za pet minuta izgubite bez ikakvih teškoća. Ako ste od onih koji idu nagore, peni bi bio od isto takve koristi; ako ste od onih koji idu nadole, peni ne bi bio ni od kakve koristi. Kad sam neočekivano bio izbačen na ulicu, imao sam sreće da posedujem jednu veštinu: znao sam šta je to dobra cigara. Zar vi ništa ne poznajete, gospodine Somersete?“

„Čak ni zakon“, usledi odgovor.

„Odgovor je dostojan mudraca“, uzvratil gospodin Godal. „A vi, gospodine“, nastavi on, obraćajući se Čaloneru, „kao prijatelj gospodina Somerseta, smem li da vam postavim isto pitanje?“

„Pa“, uzvratil Čaloner, „ne varam na vistu.“

„Koliko je ljudi u Londonu“, uzvratil prodavac, „koji imaju trideset dva zuba? Verujte mi, mlada gospodo,

i dalje je više onih koji ne varaju na vistu. Vist je, gospodine, opsežan koliko i svet; to je podvig ravan disanju. Poznao sam mladića koji je objavio da se sprema za kancelara Engleske; naum mu je svakako bio ambiciozan; ali mislim da nije ispao tako neumestan u poređenju s čovekom koji naumi da se izdržava od vista.“

„Blagi Bože“, reče Čaloner, „plašim se da ću spasti na običnog radnika.“

„Običnog radnika?“ ponovi gospodin Godal. „Recimo da seoski dekan bude raščinjen, hoće li spasti na to da bude glavni sluga? Recimo da kapetan bude otpušten iz službe, zar bi trebalo da spadne na to da bude mlađi sudija? Iznenadjuje me neukost vaše srednje klase. Ta klasa zamišlja da je, izvan nje same, svet potpuno neuk i ujednačen, potonuo u poniženje; ali posmatrač primećuje da svi razredi stoje u urednim hijerarhijama i svaku krasi odgovarajuće sposobnosti i znanje. Shodno rupama u svom obrazovanju, manje ste osposobljeni za radnika nego za cara. Bezdan se, gospodine, nalazi ispod; a zaista učene umetnosti – jedine sigurne pred osporavanjem odmetnutih laika – upravo su one koje umetniku i daju njegovo ime.“

„Veoma pompezan čovek“, došapnu Čaloner svom drugu na uvo.

„Sjajan je“, reče Somerset.

I baš tad se otvoriše vrata divana, pojavi se treći mladić i prilično stidljivo zatraži duvan. Bio je mlađi od ove dvojice; a na izvestan nevažan i zaista engleski način, bio je lep. Kad je bio uslužen i kad je zapalio svoju lulu i seo na sofu, Čaloner ga se setio po imenu Dezboro.

„Dezboro, dabome“, uzviknu Čaloner. „Pa, Dezboro, šta radiš?“

„Činjenica je“, reče Dezboro, „da ne radim ništa.“

„Tajni imetak, reklo bi se?“ upita ovaj drugi.

„Pa, nije“, uzvratu Dezboro, prilično mrzovoljno.

„Činjenica je da očekujem da nešto iskrсне.“

„Svi u isti čamac!“ uzviknu Somerset. „A vi, takođe, imate sto funti?“

„Gore od toga“, reče gospodin Dezboro.

„Krajnje patetičan prizor, gospodine Godale“, reče Somerset: „Tri vezane vreće!“

„Slika i prilika ovog užurbanog vremena“, uzvratu prodavac.

„Gospodine“, reče Somerset, „odbijam to da je ovo vreme užurbano; priznajem jednu i samo jednu činjenicu: da sam beskoristan, da je on beskoristan i da smo sva trojica beskorisni kao sam đavo. Šta sam ja? Natucam nekakvo pravo, natucam slova, natucam geografiju, natucam matematiku; čak solidno poznajem sudsku astrologiju; a evo me, u Londonu, ričem s kraja na kraj ulice, nemoćan poput dojenčeta. Iz dubine duše prezirem ujaka s majčine strane; ali bez njega, ne вреди poricati, jednostavno, raspao bih se na sastavne delove kao nepostojana smesa. Počinjem da primećujem da je neophodno stvar poznavati do srži – makar to bila i književnost. A ipak, gospodine, svetski čovek velika je odlika ovog vremena; on poseduje nesvakidašnja i raznovrsna znanja; svuda je kod kuće; posmatra život u svim njegovim etapama; i nemoguće je da ova velika navika življenja ne donese ploda. Sebe računam u svetskog čoveka, zaokruženog, *cap-a-pie*. Ti takođe, Čaloneru. A vi, gospodine Dezboro?“

„O, da“, uzvratu mladić.

„Pa, dakle, gospodine Godale, evo tri svetska čoveka, bez zanimanja da nas zakloni, ali posađena u stra-

tegijsko središte sveta (jer dozvolićete mi da tako nazovem Rupert Strit), usred preovlađujuće mase ljudi, i nadomak najvećem zveketu novca na ovom svetu. Gospodine, kao civilizovani ljudi, šta nam preostaje? Pokazaću vam. Dobijate li novine?“

„Dobijam“, reče gospodin Godal svečano, „najbolje novine na svetu, 'Standard.'“

„Odlično“, nastavi Somerset. „Ovog časa u ruci držim glas sveta, telefon koji objavljuje sve čovekove potrebe. Otvaram ih, i gde mi pogled prvo pada – pa, ne, ne na Morisonove tablete – nego ovde, dabome, i to samo malo iznad, nailazim na članak koji sam tražio; evo slabe tačke na oklopu društva. Evo jedne takve potrebe, jadicovke, iskaza neizrecive zahvalnosti: *'Nagrada od dvesta funti.* – Pomenuta nagrada biće isplaćena svakome ko pruži obaveštenje u pogledu identiteta i prebivališta čoveka koji je juče primećen u okolini Grin Parka. Bio je šest stopa visok, nesrazмерно širokih ramena, glatko obrijan, crnih brkova i u kaputu od tuljanove kože.' Gospodo, evo našeg blaga, ako se ne radi o prevari.“

„Predlažeš li ti to, dečake moj dragi, da se pretvorimo u detektive?“ upita Čaloner.

„Da li ja to predlažem? Nipošto, gospodine moj“, uzviknu Somerset. „To nalažu i zahtevaju razum, sudbina i čisto lice sveta. Ovde progovara sve što valja u nama; naše vladanje, ponašanje sveta, sposobnost opštenja, ogromne zalihe nepovezanog znanja, sve što predstavljamo i sve što čini ličnost zaokruženog detektiva. Ukratko, to je gospodska profesija.“

„Predlog je donekle neodmeren“, uzvрати Čaloner; „jer do ovog trenutka, priznajem, taj zanat smatrao sam

apsolutno nedostojnim, sumnjivim i nedostojnim pravog gospodina – poslednjim i najnižim.“

„Za odbranu društva?“ upita Somerset. „Staviti sopstveni život na kocku za drugog? Iskoreniti okultno i moćno zlo? Obraćam se gospodinu Godalu. On će, u najmanju ruku, budući da na život gleda filozofski, pljunuti na takve filistejske stavove. On zna da je policajac – budući da je pozvan da se neprestano suočava sa sve većim čudesima, i to sve slabije opremljen i iz sve opravdanijeg razloga – po sklopu i suštini otmeniji junak od vojnika. Zavaravaš li se ti to, kojim slučajem, pomišlju da bi general, od najbolje vojske koju je ikad vodio, bilo zahtevao, bilo očekivao vladanje jednog policajca sa Pekam Raja?“¹

„Nisam znao da treba da se priključimo policiji“, reče Čaloner.

„I nećemo. Evo našeg odreda; ali ovaj... ovaj gospodin je na čelu“, uzviknu Somerset. „Dosta: odlučeno je. Ulovićemo tog bezbožnika u kaputu od tuljanove kože.“

„Čak i da pristanemo“, uzvratila Čaloner, „nemaš nikakav plan, nikakvo znanje; ne znaš odakle da počneš potragu.“

„Čalonere!“ uzviknu Somerset, „zar je moguće da se pridržavaš učenja o Slobodnoj volji? I ima li u tebi makar malo pameti kad neprestano drndaš o takvim odba-

¹ Zatim moj arapski autor skreće u jednu od svojih digresija. Plašeći se, očigledno, da bi donekle čudnovati pogledi gospodina Somerseta bacili izvesnu ljagu na put istine, on poziva engleski narod da se s malo više zahvalnosti priseti usluga policije; kakva se nezapažena i jedinstvena junačka dela od njih traže; protiv koliko su, i po broju i po oružju, nadmoćnijih išli, i za koliko sitnu nagradu, bilo u vidu slave, bilo u vidu novca: stvar je, prevodiocima se tako učinilo, isuviše ozbiljna za ovo mesto.

čenim zabludama? Slučaj, zaslepljena paganska kumo, upravlja ovim zemaljskim poslom; i Slučaju poveravam svu svoju veru. Slučaj nas je svu trojicu spojio; kad se zatim razidemo i pođemo svako svojim putem, Slučaj će nam pred naše nesmotrene oči stavljati hiljade jasnih putokaza, ne samo u pogledu ove zagonetke, nego i bezbrojnih zagonetki kojima živimo okruženi. Ovaj putokaz, koji ceo grad posmatra i ne razume ga, ščepaće okretno kao mačka, slediti ga lukavo i strasno, i iz jedne beznačajne okolnosti pokazati svet.“

„Baš tako“, reče Čaloner; „očaran sam time što te vrline prepoznaješ u sebi. Ali u međuvremenu, dečaće moj dragi, priznajem da nisam sposoban da se pridružim. Nisam se ni rodio, a nisam ni vaspitavan kao detektiv, nego kao popustljivi i veoma žedan gospodin; i, što se mene tiče, počinjem da čeznem za pićem. Što se putokaza i pustolovina tiče, jedina pustolovina koja će mi se verovatno uopšte dogoditi biće pustolovina sa sudskim izvršiteljem?“

„Dakle, u zabludi si“, uzviknu Somerset. „Tu sam dokučio tajnu tvoje zaludnosti u životu. Svet vrvi i ključa od pustolovine; opseđa te na ulici: ruke mašu s prozora, varalice prilaze i zaklinju se da znaju kad te nije bilo, brbljivci i sumnjivci svih mogućih vrsta i prilika, moliće i pužiće pred tobom za malo pažnje. Ali ne: ti se okrećeš, ti opisuješ svoj turoban krug i, eto, uvek ideš najdosadnijim putem. Dakle, molim te, kad se sledeća pustolovina ukaže sama od sebe, zgrabi je obema rukama; kako god da izgleda, jezivo ili romantično, ščepaj je. Ja ću postupiti isto; unutra se krije đavo, ali makar ćemo se zabaviti; a za uzvrat svako će moći da ispriča priču o našem imetku mom prijatelju filosofu sa divana, velikom Godalu, koji me ovog časa sluša i

raduje se u sebi. Dakle, jesmo li se pogodili? Hoćete li, uistinu, da obećate da ćete prigrлити svaku priliku koja vam se ukaže da hrabro zavirite u svaki otvor i da, dobro pazeći i sasvim pribrane glave, dobro proučite i povežete sve što se događa? Hajde, obećajte: dozvolite da vam otvorim vrata velikog zanata intriga.“

„Nije mi običaj“, reče Čaloner, „ali pošto si ukazao na to, neka bude.“

„Ne držim do obećanja“, reče Dezboro, „ali ništa mi se neće dogoditi.“

„O, vi maloverni!“ uzviknu Somerset. „Ali makar imam vaša obećanja; a Godal je, vidim, van sebe od oduševljenja.“

„Obećavam sebi makar veliko uživanje u vašim pričama“, reče prodavac, s uobičajenom smirenom istančanošću u ophođenju.

„A sad, gospodo“, zaključi Somerset, „da se razdvojimo. Žurim da pođem putem sreće. Slušajte kako u ovom tihom kutku London huči kao da se vodi bitka; ovde se stiče četiri miliona sudbina; i pod punom opremom od sto funti, koje glase na donosioca, spremam se da se uvalim u taj metež.“

U *Potrazi za izgubljenim vremenom* (1927), Prustov junak Svan, na primedbu da je Stivenson tek prosečan dečiji pisac, odgovara ovako: „Ali to je neobično veliki pisac, uveravam vas, gospodine Gonkure, veoma veliki, rame uz rame s najvećima...“ Prust je u svojim pismima, nekoliko puta ukazivao na Stivenzona. Na primer, u pismu Gastonu Galimaru, aprila 1921, moleći ovog da pronađe kritičko izdanje *Katrione* (*sic*); zatim u pismu Andre Langu, oktobra 1921, pa juna 1922, Žaku Bulanžeru. U pismima Madam de Karaman-Šime, jula 1907, srdačno preporučuje nekoliko njegovih ostvarenja: „*Dinamiter* je veoma zamršen, ali svejedno veoma dobar...“

U svom ogledu „Lučnoše“, koji u nekoliko šturih pasusa kao da donose svedočanstvo o tajanstvenom umeću svog autora, Stivenson kaže da „nijedan čovek ne živi u spoljašnjoj stvarnosti, između ograničenja i zlovolje, nego u prisnim, fantasmagoričnim predelima sopstvene glave, s prozorima u boji i zidovima na sprat.“ Ako je Stivenson bio jedan od omiljenijih autora svog vremena, onda je to zbog toga što je svojim čitaocima omogućavao slobodan pristup ovim prisnim, fantasmagoričnim predelima. Jedan od takvih predela je i *Dinamiter*. Izgleda da je Stivenson nadahnuće za *Dinamitera* pronašao u hronici nasilja, počev od 1880, kad su se redali događaji: pokušaj ubistva kraljice Viktorije, 1882. godine; Nobelov pronalazak dinamita (1883), velika eksplozija na stanici „Viktorija“ u

Londonu (1884), potom serija bombaških napada na Westminster Hol, Parlament i Tauer (1885). Za gotovo sve ove napade bilo je odgovorno Bratstvo irskih republikanaca, poznatije pod nadimkom „Fenijanci“.

Dinamiter, iako veoma zamršena priča, s nekoliko paralelnih radnji, po svemu sudeći, za središnju temu uzima razobličavanje terorizma kao sredstva u dva osobena politička iskaza autorovog vremena: Irskog nacionalnog pokreta za oslobođenje i anarhizam. I pored atmosfere stalne napetosti i iščekivanja u društvu, Stivenson je za izlaganje priče o teroristima odabrao humor, ironiju, raskrinkavajući mir o teroristima. Njegov antijunak, terorista Zero, sumanuti bombaš, to jest dinamiter, od koga potiče glavna digresija u priči, slika je i prilika šepRTLje, jer ni u jednom terorističkom naumu nije uspeo, osim u poslednjem, kad je slučajno aktivirao paklenu mašinu i razneo kiosk sa štampom i usmrtio sebe.

Dinamiter dočarava Stivensona u punom zamahu, onako kako je on shvatao umetnost pisanja: njegovo delo umnogome se zasniva na ironiji i skepticizmu, što ga doводи u ravan s modernistima, a to je uvideo i G. K. Česterton, iskazujući svoju najdublju naklonost ovom autoru ciklusa *Nove 1001 noći*, kojem pripada i *Dinamiter*. I ne samo u zamahu, Stivenson ovde briljira idejom o tome da u svetu *Hiljadu i jedne noći*, gde priče nikad ne prestaju i samo se prelivaju jedne u druge, stvarnost ne može da se brani, kao što ni svedočanstva ne mogu da se uzmu kao nešto ozbiljno.

M. M.

Sadržaj

Posveta gospodi Kolu i Koku, policijskim službeni- cima.....	7
Napomena čitaocu	9
Prolog cigar-divanu	11
Čalonerova pustolovina: Kavaljer	20
Priča o anđelu smrti	31
Kavaljer (Kraj).....	71
Somersetova pustolovina: Prekobrajna palata.....	90
Priča nadahnute stare dame.....	96
Prekobrajna palata (Nastavak)	127
Zerova priča o razornoj bombi	157
Prekobrajna palata (Nastavak)	168
Dezboroova pustolovina: Smeđi kovčeg.....	180
Priča lepe Kubanke	188
Smeđi kovčeg (Kraj)	229
Prekobrajna palata (Kraj).....	243
Epilog cigar-divanu.....	254
Milan Miletić: <i>Stivenson u zamahu</i>	267